

NAŠE SLOVARSKÉ TEGOBE

II

ŠE O NAŠIH SLOVARSKIH TEGOBAH

V prejšnji številki Mostov (št. 7, junij 1970) je izšel članek "Naše slovarske tegobe", ki ga je napisal J. G. Vidi se, da je bil članek napisan kot kritika Slovenskega pravopisa 1962 (SP) in da so podatki iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) le tu in tam, najbrž kasneje, pritegnjeni v članek. Čeprav v članku ni direktno napaden SSKJ, saj velja kritika J. G. celotni naši leksikografiji, našemu jezikoslovju in sploh večini naše jezikovne prakse, se nam vseeno zdi potrebno odgovoriti, kajti načela, ki jih avtor zagovarja, so prav nasprotna od načel, ki so izpeljana v slovarju. SSKJ je namreč še dalj od kritikovih načel kot pa SP, čeprav on tega ni poudaril, in to zavestno, kajti načela, ki jih zagovarja J. G., se nam zdijo nesprejemljiva. Tu mislimo na njegove pravopisne in pravorečne pripombe, čemur je posvečen članek, ne pa toliko na semantične in druge, čeprav so tudi te večinoma sporne.

J. G. je našel v SP tri tipe: 1. izvirna pisava s fonetično transkripcijo, 2. izvirna pisava brez transkripcije, s katero se izgovarjava ujema (in je tedaj "domač izgovor" kolikor toliko pravilen) ali pa se ne ujema (potem je domač izgovor nepravilen), in 3. kolikor toliko primerna fonetična pisava. V tem J. G. ne najde "nobenega spoznavnega sistema" in merilo za razvrstitev v te tri tipe je po njegovem nedoumljivo.

J. G. sicer priznava, da moderna pravopisno-pravorečna načela pri mednarodnih tujkah vелеvajo, naj vsak jezik tujke in tuja imena prilagodi svojim možnostim in navadam. Vendar hoče obdržati besedo v originalni obliki pravzaprav do skrajnih možnosti. Praktično gre seveda celo preko teh možnosti, ker zahteva tudi tuje glasove (npr. ü) in tuje naglase v pozicijah, kjer jih slovenščina nima (npr. kratek naglas v nezadnjem zlogu). Razen tega zahteva pri vseh sprejetih besedah absolutno enake principe prilagajanja slovenščini.

J. G. se ne zaveda, da vpliva pri vključevanju tujke v drug jezikovni sistem nešteto stvari, in ne samo to, če je besedo v drugem jeziku mogoče izgovoriti. Gre tudi za naslonitve na podobne oblikoslovne, naglasne in besedotvorne tipe, celo za naslonitve na podobne besede itd. Če imamo npr. barón, kako naj za baronet (plemič za stopnjo nižji od barona) zahtevamo izgovor bèronit (večina tujk ima naglas na -et, zlasti pa prim. še razmerja balon - balonet, kamion - kamionet ipd.). Dalje se J. G. ne zaveda, da je jezik sprejemal tujke v različnih obdobjih. In v vsakem obdobju so tujke sprejete po jezikovnih zakonih in navadah tistega časa ter iz tistih jezikov, s katerimi so bili v tistem obdobju stiki. J. G. tudi ne prizna nobene posredniške vloge. Zgodovinska resnica je, da smo tujke sprejemali

v prejšnjih časih največ preko nemščine, pa čeprav meni J. G., da "kot nedavni državljani Napoleonove Ilirije res ne potrebujemo pruskega posredništva". V novejšem času pa pride k nam marsikatera tujka preko srbohrvaščine. Zato so včasih po nemškem izgovoru (in pisavi) blufirali, zdaj pa po srbohrvaškem blefirajo, medtem ko se "pravilni" blafirati ne rabi. Slovar pri tej besedi nič ne povečuje zmede, ampak samo prikazuje dejansko stanje. Glavni kriterij za registriranje besede v slovarju je, kako se glasi beseda pri nas in ne kako v izvirnem jeziku. Slovar ne more navajati stvari, ki jih ni. Ko je bila beseda sprejeta, je postala last našega jezika in zato tudi ni prav nič važno, če so jo v jeziku, od koder je sprejeta, spremenili ali opustili. Če Nemci več ne izgovarjajo detajl in emajl, nas to nič ne zanima. Saj tudi v besedi škoda Nemci več ne izgovarjajo šk, pa zato mi ne bomo začeli govoriti šada. Slovenščina je vendar samostojen jezik s svojimi besedami, zato si lahko tudi sprejeto tujko privoščimo v taki obliki, ki je "nikjer na svetu ni". Celo semantično ni potrebno, da se prevzeta tujka v slovenščini povsem pokriva s pomenom v tujih jezikih, kaj šele v izgovoru in pisavi. Že iz tega je jasno, da pri sprejemanju tujk ne moremo pričakovati nobene absolutne doslednosti. Niti sinhrone, kaj šele diahrono. Od drugih dejavnikov, ki še vplivajo na sprejemanje, bi bilo treba zlasti poudariti, da je važno, ali smo tujko sprejeli po pisani besedi ali po govorjeni. Važno pri tem je tudi, kateri stroki beseda pripada. Glasbeni termini se navadno bolj držijo v izvirni obliki kot npr. prehrambeni. Lastna imena se znatno manj prilagajajo slovenščini kot občna. Zelo znana krajevna imena pa imamo tudi podomačena. Tako imamo Rim, Pariz itd., a zaradi velikega števila naših izseljencev nam je tudi Chicago postal zelo domač in to v obliki čikago. Če J. G. trdi, da je čikago narobe, potem je lahko narobe tudi Pariz in zakaj bi za London ne zahtevali länden.

J. G. pravi, da bodo nepravilni izgovor tistega, ki po SP in SSKJ (to je po slovensko) izgovarja tujke, tujci slabo razumeli in bo v mednarodnih ustnih stikih akustično oviran. Toda tistega, ki po slovensko izgovarja tujke, tujci, če slovenščine ne znajo, sploh ne bodo razumeli, ker on pač govori slovensko. Kdor pa govori v tujem jeziku in se je naučil tega jezika, se bo pač naučil pravilnega izgovora še za tistih nekaj besed, ki si jih je slovenščina izposodila od tam in jih toliko predrugačila, da so izgubile izvirno obliko. Nihče se tudi ne bo učil pravil angleške izgovarjave pri slovenski tujki biftek, kot misli J. G.; za to bo pač moral vzeti v roke angleški učbenik.

Vsa teorija J. G. temelji pravzaprav na našem kompleksu majhnosti. Zanj je važno le to, da nas bodo razumeli tujci in da se pred tujci ne bomo osmešili. Amerikance pa ni prav nič sram, da francoski enjambement izgovarjajo indžemant ali da imajo za ruski sputnik izgovorno dubleto sputnik in spatnik. Ali ni tudi to "primitivni način: beri po tujem pravopisu"? Pri nas naj bo budžet nepravilno. J. G. zahteva budget z angleškim (badžet) ali francoskim (büdžé) izgovorom. Če je beseda angleška, zakaj potem Francoza ni sram govoriti v njej ü, ko bi vendar s svojimi "govorili" lahko izgovoril a? Pri Francozih se je beseda lahko udomačila - in v tej obliki jo dovoli J. G. tudi nam - pri nas se pa ne bi smela?

Po J. G. se je treba potruditi, da bo naša javnost postopoma vse barbarizme izločila. Za velikansko večino od tistih "nekaj", ki jih navaja, je jasno, da bi bilo poskušati kaj takega nesmiselno. Toda tudi če bi bilo popravljanje upravičeno, ne vemo, kje naj bi se ustavili. Ali naj popravimo le tiste, ki jih je po J. G. sprejel "kak tekstilni vajenec ali komi" ali "kak skladiščnik" oz. smo jih "slišali iz ust kakega nemškega inštalaterja", ali pa naj popravljamo tudi tiste, ki so jih sprejeli že prej še manj šolani pastirji in kmetje? In pri katerem jeziku naj se ustavimo? Pri angleščini, francoščini ali latinščini ali grščini ali gremo še nazaj? Ali je prvi navedeni "značilni spodrsrlaj" SP in SSKJ arzen res tujka iz angleščine?

Vseh posameznih primerov, ki jih obravnava J. G., se tu ni potrebno dotikati, saj gre v bistvu za načelno vprašanje. Do njegove rešitve v obravnavanem članku pa je mogoče zavzeti le odklonilno stališče.

Poudariti pa je vendarle treba še to, da slovar pri manj znanih tujkah, ki nimajo podomačene oblike, sicer podaja slovenski izgovor, da pa dopušča, če imamo besedo za citatno, tudi izgovor po fonetiki jezika, iz katerega je sprejeta (paragraf 177). Vrata za tuj izgovor so torej precej široko odprta in prav verjetno je, da bo zaradi sedanjega precejšnjega znanja angleščine pri marsikateri angleški tujki, ki se še piše po angleško, malo poslovenjeni angleški izgovor izpodrinil sedaj udomačenega "napačnega". Toda to je stvar jezikovnega razvoja, ki ga bo slovar registriral, kadar in če bo do njega prišlo. Nesmiselno pa bi ga bilo forsirati, ker bi to bilo prej v škodo kot v korist slovenščini, saj tujka postane naša šele, ko se v vsem in čimbolj prilagodi slovenščini. S tem nikakor nočemo trditi, da jezikoslovci nimajo nobenega vpliva na jezik. Vpliv je možen in celo koristen pri sprejemanju novih tujk, ko se prvič pojavljajo. Takrat jezikoslovec lahko pove svoje mnenje, kaj je glede na slovenski jezikovni sistem boljše, kaj se bolj prilega našemu jezikovnemu čutu. Tudi pri omahovanju med različnimi variantami (pisnimi, izgovornimi, leksikalnimi, sintaktičnimi itd.) lahko jezikoslovec, kadar je njegov poseg upravičen, pomaga eni ali drugi do zmage. Vsako poseganje v ustaljene stvari, zlasti če ne nasprotujejo duhu slovenščine, pa bi bilo samo vprašanje zmede in beganje brez koristi in učinka.

Pripomb iz članka J. G., ki so po njegovem namenjene dopolnitvam in popravkom SP in SSKJ in od katerih pričakuje, da bodo koristile kasnejšim izdajam in vsaj drugim zvezkom SSKJ, seveda pri naslednjih knjigah SSKJ ne bo mogoče upoštevati, kajti bistvo slovarja je, da podaja jezik, kakršen je, kakršnega po besedah J. G. "tolče poldrugi milijon Slovencev" (po njegovem seveda večkrat napačno), ne pa, kakršen naj bi po raznih teorijah posameznikov bil. Saj je jasno, da ni mogoče v slovar postaviti jam namesto džem, jury namesto žirija, puenta namesto poanta in celo duša namesto tuš. Škoda pa bi bilo, če bi obravnavani članek z načeli, ki so v njem razložena, vnašal zmedo v vrste naših strokovnih prevajalcev.